

تبع در گلستان سعدی

«۳»

۱۴- شکرستان :

از منت دهلوی ، میر قمرالدین حسینی اورنگ آبادی ، از نوادگان سید
عبدالله مشهدی ، زاده در شاه جهان آباد ۱۱۲۳ ف و در گذشته ۱۱۹۳ یا ۱۲۰۸
ق. او خرقه نقشبندیه را از پدرش پوشیده است .

به نشر و نظم، در هفت باب:

۱- تهذیب اخلاق.

۲- آداب صحبت.

۳- سخن و خاموشی .

۴- جمع و بذل مال.

۵- عشق .

۶- حکایات از پادشاهان و امیران و صوفیان و فرزندانگان و

سرایندگان .

۷- مطایبات.

آغاز :

منت خدایرا جلت قدرته ، که طاعتش به توفیقش منوط است، و قریش

به عنایتش مربوط .

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

نسخه‌ها:

* لاهور، پنجاب پبلک لائبریری ۹، ۸۷۴ منت (۲): نستعلیق، ۱۲۲ اکتبر

۱۸۳۲ م، ۵۲ گ .

* لاهور، پنجاب پبلک لائبریری ۹، ۴۷۴ منت : نستعلیق ، سده ۱۴ ق،

۹۳ گ .

(ذریعه: ۹: ۱۱۰۴. فرهنگ سخنوران: ۵۶۵- تذکره علمای هند: ۱۷۰-

مؤلفین مشار: ۴: ۹۳۱).

۱۵- جامع الاسرار:

از نورعلیشاه اصفهانی طبسی تونی ، متخلص بدیوانه و نوزر علیشاه ،
محمد علی فرزند فضلعلی عبدالحسین ، کشته در موصل ۱۲۱۲ ق . شاگرد
معصومعلی شاه دکنی ، ویکی از پیشوایان گروه نعمت‌اللهی.

به‌نثر و نظم ، مسجع ، درباره عشق و حسن و دیگر سخنان صوفیان ، با
حکایتهایی ، بروش «گلستان» .

همراه «عوارف المعارف» ۱۳۱۷ خ و جداگانه ، و نیز در «مجموعه آثار
نورعلیشاه» هم بسال ۱۳۵۰ خ چاپ شده است . در فهرست پایان «عوارف المعارف»
بنام «کنز الاسرار» یاد شده است و در سر آغاز نسخه رضوی آمده : رساله
حسن و عشق مسمی به جامع الاسرار ...

آغاز: سپاس بی‌قیاس و حمد بی‌حد - مر آن کنز خفادا پاد سرمد... معروفست
گویند که حسن علت غائی ایجاد است ، و عشق اساس حسن را بنیاد .

نسخه‌ها:

نسخه های آن فراوان است ، از آن میان ۱۷ + ۳ نسخه در
«فهرست نسخه‌های خطی ص ۱۱۰۹ و ۳۵۴۸» و اینک چند نسخه نزدیکتر
بروزگار نگارنده :

* تهران ، دانشگاه ۸۶۷/۳ : نستعلیق عباسعلی کرمانی احمد آبادی ،

۱۲ ذیحجه ۱۲۱۲ ق (۶۸-۹۲ پ) و بنام کنز الاسرار است .

* تهران ، مجلس ۱۱۵۸/۴ : نسخ محمد علی فرزند سید عرب حسینی ،

۱۲۳۱ ، در «کلیات» (او) (ص ۲۲۷ - ۲۲۹) .

* مشهد ، رضوی ۲۲۲ ادبیات : نستعلیق علی فرزند ابوطالب ، شوال ۱۲۶۱

* تهران ، ملک ۴۷۷۹/۱۳ : نستعلیق ، محرم ۱۲۶۴ ق ، (۴۴ -

۵۵ ر) .

(ذریعه ۹ : ۱۲۳۱ - طرائق الحقایق ۳ : ۸۹ - مجمع الفصحا ، ۲ : ۴۹۶ -

ریحانة الادب ۴ : ۲۴۵ - مؤلفین مشارک : ۴۳۸) .

۱۶- سنبلستان

از محمود میرزا قاجار (۱۲۱۴ ق ۱۲۷۱) پسر فتحعلی شاه (۱۲۱۲ ق ۱۲۵۰ ق) بنام پدرش ، به نشر و نظم ، ، در چهار باب نگاشته است :

- ۱- ایضاح ملوک و دیکران .
  - ۲- ظرافت .
  - ۳- الغاز .
  - ۴- نامربوطهای زمان واقاویل ناشایست .
- نام کتاب در دیباچه آمده است .
- آغاز : الحمد علی کل حال . گرم به بوستان فصاحت برسد ، رونق آن فزاید ، و گر به گلستان بلاغتم بار دهند برحسن وی افزونی آرم .
- نسخه‌ها:

مجارستان، آکادمی بوداپست : در « مجمع محمود » او نوشته ۱۲۴۴ ق
فیلم آن در دانشگاه ش ۲۸۶۳ هست .
تهران ، دانشگاه ۱/۳۱۵۳ : نستعلیق سده ۱۴ ، (ص ۱ - ۷۰)
سپس تذکره مانندیست که نیز بنام «سنبلستان» خوانده شده است .
[ذریعه ۹: ۱۰۱۱ - مؤلفین مشارع : ۶ : ۷۰ - مجمع الفصحاء ۱: ۵۶ -
استودی ۱: ۸۸۸ - تاریخ تذکره های فارسی ۱: ۷۳۰]

۱۷- حجله خیال :

از عبدالباقی موسوی اسفهانى ، سده سیزدهم ، بدستور میرزارضی منشی
تبریزی (در گذشته ۱۲۲۲ یا ۱۲۲۳ ق) که وزیر فتحعلی شاه (۱۲۱۲ -
۱۲۵۰ ق) در آذربایجان بوده است . و بنام همان فتحعلی شاه .
آغاز : حمد بیحد خدای را جل شأنه که صفات کمالش از نقص
بدایت مبراست .

نسخه :

تهران ، ادبیات ۱۷۰ ج: شکسته نستعلیق سده ۱۳ . نسخه اصل و به
خامه نگارنده ، انجام افتاده ، ۷۳ که ۱۱ س

۱۸- پریشان:

از قآنی ، میرزا حبیب‌الله فرزند محمد علی گلشن ، مجتهد الشعراء
(شیراز ۱۲۲۲ق-۱۲۷۰ یا ۱۲۷۲ق)

بنام محمد شاه قاجار (۱۲۵۰ق-۱۲۶۴ق) ، به نشر و نظم ، به هنگامی
که شاه برای گشودن هرات رفته بود (ص ۱۴۲ چاپی) ، درسی و یک سالگی ،
در ۲۰ رجب ۱۲۵۲ ق به انجام رسانده است .

درایران ۱۲۶۱ ق در ۱۳۱ ص و پس از آن چند بار چاپ شده است .
درفهرست مشار از هشت چاپ آن یاد شده است .

در دیباجة آن آمده است : در این کتاب پریشان چه بینی از ترتیب-
عجب مدار که چون نام خود پریشان است . ولی نام کتاب در چاپ نولکشور
کانبور ۲۱۸۹۷ م « گلستان حکیم قآنی » است .

آغاز : توانا خدایی که بیخودان بزم محبت گاهی مست قدرت اویند ،
و گاهی مست رحمت او .

نسخه‌ها:

درفهرست نسخه های خطی فارسی : ۳۵۴۰ یازده نسخه از آن نشان
داده شده است . از آن میان این دو نسخه از روزگار نگارنده است :

* تهران ، مجلس ۴/۱/۴۷۰۴ : در « کلیات » او نوشته ۱۲۶۲ ق (۱)
ب- ۵۷) .

* تهران ، دانشگاه ۴/۱/۱۱۰۱ : نستعلیق ، ۱۲۶۳ ق ، ۱۱۱ پ -

(۱۵۴ پ)

[ذریعه ۹: ۸۵۷ - فرهنگ سخنوران : ۴۶ - مؤلفین مشار: ۴۹: -
تاریخ ادبیات براون : ۲۱۱- ف . مشار ج ۲ : ۱ ج : ۹۲۸]

۱۹- حکایات:

از صاحب علی آبادی، میرزا محمد تقی فرزند محمدزکی مازندرانی،
مرسوف به آقا، ملقب به صاحب دیوان، متخصص به ملالی و سپس صاحب
در گذشته ۱۲۵۶ ق.

حکایتهایی است به شیوه مقامه و «گلستان».

آغاز: لالی ثنای مزید مخزن دارا از مخزون دریا (مشکوک).

نسخه ها:

* مشهد، رضوی ۴۶۳ ادبیات (۴۶۹۰)، دره کلیات، او نوشته ۱۲۷۱.

* تهران، سپهسالار ۲۵۹: دره کلیات، او از سده ۱۳.

* تهران، مجلس ۲۴۵۰: دره کلیات، او از سده ۱۳، (ص ۱۷۷ -

۱۸۴).

* تهران، سلطنتی ۲۱۵ (۶۷۶ ف): دره کلیات، او از سده ۱۳.

* تهران، مجلس ۱۰۰۸: دره کلیات، او نوشته ۱۳۰۲ ق همراه نشر

های دیگر او (ص ۱-۸۴).

[ذریعه ۹: ۵۷۵ - مجمع الفصحاء ۲: ۲۹۸ - فرهنگ سخنوران :

۳۲۲] .

۲۰- گنج شایگان

از ریاض بروجردی و سپس همدانی : میرزا جعفر، از روزگار میرزا
تقی خان امیر کبیر، که پس از شهادت او در جوانی در همان سال ۱۲۶۸ ق
در گذشته است .

هدایت مینویسد : خواستاران دانش و ادب و موسیقی و ریاضی از وی

می آموختند ، او چند رساله نگاشت . از آن میان « مقامات » که بروش « مقامات » بدیع الزمان وحمیدیست .

سعید نفیسی در معرفی « گنج شایگان » از گفته بالای هدایت یاد کرده می افزاید : گویا مراد هدایت از « مقامات » که بروش بدیع الزمان وحمیدی نگاشته همین « گنج شایگان » باشد که به پیروی « گلستان » است . ولی گمان ایشان درست نیست ، چه نسخه ای از « مقامات » او در مجلسش ۴۸۹۰ دیده‌ام که برابر است با گفته هدایت .

دیوان ریاض بکوش محمد علی فروغی در تهران ۱۳۱۳ خ در ۷۳ ص و بار دیگر ۱۳۱۶ در ۲۶۰ ص چاپ شده است .
گنج شایگان او به نثر و نظم است ، در پنج باب .

۱- معارف یزدانی .

۲- مراسم جهانپائی

۳- ترك شنائت .

۴- برگه قناعت .

۵- آداب موافقت و ادای حق موافقت .

در دیباچه از خود نام برده است ، ولی در پایان تخلص خود را آورده است . و نیز در هاشم نسخه مجلس نویسنده نام و نشان نگارنده را صراحتاً یاد کرده است و در صفحه ۱۴ همین نسخه از « گلستان » سعدی و « پریشان » قافانی یاد کرده است .

تاریخ نگارش دانسته نیست ، ولی از اینکه او در جوانی بسال ۱۲۶۸ ق در گذشته است تاریخ تقریبی آن پیداست .

آغاز : زهی بخشنده بیمنت و بخشاینده بی ضنت عم نواله ، که ذات بیزوالش کرانه هستی است .

نسخه ها :

* اصفهان . دانشکده ادبیات ۲ ج : نستعلیق ۱۲۶۷ ق .

* تهران ، مجلس ۲۲۴۳ : شکسته نستعلیق آدینه رجب ۱۲۷۶ ق .

[فهرست نسخه‌های خطی فارسی : ۲۳۳۸ (دیوان) و ۳۶۱۷ (گنج) -

ذریعه ۹ : ۳۹۵ (ریاض) و ۱۸ : ۲۳۸ (گنج) - ف . مشار : ۷۳۳ (دیوان) -

ف . مجلس ۱۹۸ : ۶ (گنج)] (ادامه دارد)